
11

ВІЙСЬКОВА ЕКСПЕРТИЗА

DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2021.66.95>
УДК 343.98

Сергій Сергійович Чернявський
доктор юридичних наук, професор,
проректор

ORCID 0000-0002-2711-3828
E-mail: 0677443745s@gmail.com

Володимир Васильович Юсупов
доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного
забезпечення та судової експертології
навчально-наукового інституту № 2

ORCID 0000-0001-5216-4144
E-mail: yusupov1vv@gmail.com

Національна академія внутрішніх справ

**КРИМІНАЛІСТИЧНІ НАУКОВІ ШКОЛИ НАЦІОНАЛЬНОЇ
АКАДЕМІЇ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
(ДО 100-РІЧЧЯ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ
СПРАВ УКРАЇНИ)**

У статті досліджується історія розвитку та сучасний стан криміналістичних наукових шкіл Національної академії внутрішніх справ, подаються головні напрями їх досліджень, тематика видань та інші результати діяльності.

Ключові слова: криміналістична наукова школа, кафедра криміналістики, Національна академія внутрішніх справ, криміналістика, судова експертиза

Постановка проблеми. Національна академія внутрішніх справ (далі – НАВС) – це провідний заклад вищої освіти в системі МВС України, у якому здійснюється підготовка здобувачів ступенів вищої освіти бакалавра та магістра за спеціальностями «Право», «Правоохоронна діяльність» та «Психологія»; ступеня магістра за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування»; а також ступеня доктора філософії та доктора наук за науковими спеціальностями «Право», «Психологія» та «Філософія».

У 2021 р. виповнюється 100 років з дня заснування НАВС.

Історія становлення академії бере свій відлік від 11.06.1921 з початком функціонування місцевих курсів міліціонерів Харківської губернської міліції. Через рік на базі курсів було створено Школу старшого командного складу робітничо-селянської міліції УСРР. На засіданні РНК УСРР 25.12.1922 було прийнято рішення щодо реорганізації школи міліції у Всеукраїнську школу та прийняття її на державне забезпечення. На підставі цього рішення 23.10.1923 навчальний заклад перейменовано на Всеукраїнську школу міліції і карного розшуку. Таким чином, навчальний заклад набув статусу республіканського і почав готувати старший командний склад для органів міліції всієї України. У 1925 р. Всеукраїнську школу передислоковано з Харкова до Києва [1].

З 1936 р. навчальний заклад отримує нову назву – Школа старшого начальницького складу робітничо-селянської міліції імені В. А. Балицького, а через рік – «Київська школа удосконалення начальницького складу робітничо-селянської міліції». У такому статусі школа проіснувала до літа 1941 р. Згодом вона зазнала низку реорганізацій і перейменувань. Наказом МВС СРСР від 20.08.1956 організовано Київську спеціальну середню школу міліції МВС СРСР. 11.04.1960 створено Вищу школу МВС УРСР. У 1962 р. дещо змінилася назва навчального закладу, що пов'язано зі зміною назви Міністерства. Школу почали іменувати Вищою школою Міністерства охорони громадського порядку УРСР. З 1968 р. навчальний заклад знову змінив назву – Київська вища школа МВС СРСР [1].

Після проголошення незалежності України у 1991 р. навчальний заклад став Київською вищою школою МВС України, а у 1992 р. на його базі створено Українську академію внутрішніх справ. У грудні 1996 р. Указом Президента України їй надано статус Національної. Приєднання України у травні 2005 р. до Болонського процесу зумовило необхідність перебудови системи навчальних закладів вищої освіти, у тому числі й відомчих. У зв'язку з цим, академію, згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 08.09.2005, реорганізовано в Київський національний університет внутрішніх справ. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.08.2010 «Про реорганізацію деяких вищих навчальних закладів Міністерства внутрішніх справ» Київський національний університет внутрішніх справ реорганізовано в Національну академію внутрішніх справ [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Діяльність криміналістичних наукових шкіл НАВС висвітлювалися небагатьма дослідниками. Ґрунтовні наукові пошуки цього напрямку проводив А. В. Іщенко, окремі аспекти яких викладені у його роботах: «Проблеми розвитку наукових досліджень у галузі судової експертизи» (1995 р.), «Криминалистическое обеспечение борьбы с преступностью (диссертации криминалистов, защищенные в специализированных ученых советах Украины)» (1997 р.), «Наукове забезпечення протидії злочинності» (2002 р.), «Методологічні проблеми криміналістичних наукових досліджень» (2003 р.). Про наукову школу кафедри криміналістики та судової медицини НАВС на конференціях доповідали С. С. Чернявський та В. В. Юсупов («Місце наукової школи кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ у розвитку юридичної науки в Україні», 2019 р.), Ю. М. Черноус («Роль особистості в становленні і розвитку кафедри криміналістики та судової медицини», 2019 р.) і висвітлював у науковій статті В. В. Юсупов («Розвиток криміналістики в Київській, Одеській, Харківській наукових школах: головні етапи та персоналії», 2011 р.). Д. А. Ляшенко на дисертаційному рівні дослідила криміналістичні наукові центри та школи в Україні («Криміналістичні наукові центри та школи в Україні», 2019 р.), розкривши питання створення та розвитку криміналістичного наукової школи на базі кафедри криміналістики та судової медицини НАВС.

Водночас комплексного дослідження сучасних криміналістичних наукових шкіл НАВС, що діють на її кафедрах, наукових лабораторіях, навчально-наукових інститутах, у зазначених роботах не проводилося.

Мета дослідження. Метою статті є дослідження процесу формування та розвитку криміналістичних наукових шкіл Національної академії внутрішніх справ. Для досягнення цієї мети потрібно: показати роль керівників кафедр і провідних професорів Національної академії внутрішніх справ у започаткуванні криміналістичних наукових шкіл; дослідити основні напрями досліджень криміналістичних наукових шкіл цього закладу вищої освіти; визначити доробок криміналістичних наукових шкіл вишу та його значення у розвитку юридичної науки і освіти в Україні.

Викладення основного матеріалу. За час існування академія здобула статус провідного вишу відомчої освіти, має поважний авторитет серед вітчизняних закладів вищої освіти юридичного профілю, активно здійснює освітню і наукову співпрацю на міжнародному рівні.

Сьогодні НАВС широко відома в освітянських колах як базовий заклад вищої освіти у підготовці та підвищенні кваліфікації нової генерації поліцейських-криміналістів і судових експертів, флагман у створенні практично орієнтованих навчально-тренувальних полігонів, кабінетів і лабораторій за найсучаснішими напрямами кібербезпеки і «цифрової криміналістики». Надзвичайно вагомим є і творчий доробок кафедралів різних поколінь – представників потужних криміналістичних наукових шкіл.

Одним з виявів поєднання наукової і практичної складової освітнього процесу є формування кадрів вищої кваліфікації. Зокрема, у 1983 р. в Київській вищій школі МВС СРСР уперше створено спеціалізовану вчену раду із

захисту кандидатських дисертацій за спеціальностями 12.00.02, 12.00.08, 12.00.09. Символічним є той факт, що в цій спеціалізованій вченій раді перший захист дисертації відбувся за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес; судоустрій; прокурорський нагляд; криміналістика (А. О. Єрохін «Розслідування розкрадань в системі матеріально-технічного забезпечення (за матеріалами УРСР)», а одним з опонентів виступив відомий учений-криміналіст Р. С. Белкін [2, с. 14].

Отже, одним з пріоритетних напрямів розвитку навчального закладу стало розроблення проблем криміналістики як науки, навчальної дисципліни, а також практичної діяльності з протидії злочинності.

Осередок криміналістичних наукових шкіл формувався на кафедрі криміналістики, яку створено у Вищій школі Міністерства охорони громадського порядку УРСР у 1964 р. [3]. За понад ніж півстолітню історію функціонування кафедри серед її очільників і працівників імена видатних учених, досвідчених вітчизняних юристів, заслужених педагогів зі значним практичним досвідом. Без перебільшення, неоціненним є внесок у становлення та розвиток криміналістики учених з міжнародним визнанням М. В. Салтевського, В. П. Бахіна, Є. Д. Лук'янчикова, В. С. Кузьмічова, А. В. Іщенко, В. К. Весельського, П. Д. Біленчука. Ці неординарні постаті спромоглися заснувати власні криміналістичні школи або продовжили напрями наукових пошуків родоначальників академічної науки.

Зокрема, у 1971 р. керівником кафедри криміналістики призначено доктора юридичних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки М. В. Салтевського.

У той час склад кафедри становив вісім осіб, досвідчених практичних працівників-правоохоронців. Михайло Васильович уперше в системі МВС розробив програмовані завдання для навчання криміналістики, чому присвячено його праці: «Криминалистическая техника» (1967 р.), «Криминалистическая техника и тактика» (1973 р.). М. В. Салтевський очолював міжвузівську програму розробки і використання технічних засобів в освітньому процесі в системі вишів МВС СРСР. Учений видав унікальний на той час «Специализированный курс криминалистики (для слушателей вузов МВД СССР, обучающихся на базе среднего специального юридического образования)» (1987 р.). У період роботи в Київській вищій школі МВС М. В. Салтевський започаткував нові напрями у вітчизняній криміналістиці: одорологічні, акустичні дослідження; використання в розкритті злочинів слідів пам'яті і часових відносин. З цих наукових напрямів під його

Рис. 1. Михайло Васильович Салтевський

керівництвом та консультуванням захищено п'ять кандидатських і дві докторські дисертації (В. М. Мешков, М. М. Лисов), розроблено методика акустичного дослідження звукових слідів, збирання і використання запахових слідів, які отримали загальне визнання, зокрема й за кордоном.

Іншим науковим напрямом професора М. В. Салтєвського стала винахідницька діяльність у галузі криміналістичної техніки. Він розробив низку методик дослідження речових доказів, новий метод виміральної фотографії та ідентифікації звукозаписувальних пристроїв; сконструював судово-метричний фотоапарат ФСМ-1. Запатентовано нові криміналістичні засоби і методи й отримано три авторські свідоцтва на винаходи: фотоапарат судово-метричний (1972 р.), спосіб ідентифікації магнітофонів (1977 р.), методика криміналістичної ідентифікації людини за фізичними параметрами мовних сигналів (1989 р.) [4].

Основними виданнями криміналістичної наукової школи професора М. В. Салтєвського є підручники, посібники та інші видання: «Криминалистическая техника и тактика: программированные задания» (1973 р.); «Судебная фотография и кинематография в деятельности органов внутренних дел» (1974 р.); «Криминалистическая одорология. (Работа с запахowymi следами)» (1976 р.); «Собирание криминалистической информации техническими средствами на предварительном следствии» (1980 р.); «Методика идентификации говорящего по параметрам спектральных переходов речевых сигналов с помощью специального вычислительного комплекса (СВИК)» (1980 р., у співавторстві); «Современные возможности исследования голоса человека в криминалистической практике» (1982 р., у співавторстві); «Запахові сліди у слідчій практиці» (1992 р. у співавторстві); «Криминалистическая фотография, кинематография и видеозапись в правоохранительной деятельности» (1993 р. у співавторстві); «Звуковые следы – новый источник доказательственной информации» (1995 р.); «Криминалистика. В современном изложении юристов» (1996, 1997 рр.); «Криміналістика» (1996 р.); «Криміналістика: підручник»: у 2 ч. (1999, 2001 рр.); «Криміналістика (у сучасному викладі)»: підручник (2005, 2006, 2008 рр.) та ін.

Отже, у міліцейському виші на кафедрі криміналістики Михайло Васильович створив науковий осередок, і тут сформувалася криміналістична школа професора М. В. Салтєвського. Основними напрямками наукового пошуку стали: одорологічні, акустичні дослідження; використання в розкритті злочинів слідів пам'яті і часових відносин; розроблення методик акустичного дослідження звукових слідів, збирання і використання запахових слідів; основні методики відеофоноскопічних досліджень.

Власну наукову школу на кафедрі криміналістики Київської вищої школи МВС СРСР створив Володимир Петрович Бахін, який очолював кафедру у 1979-1985 рр., та з 1996 р. до 2000 р. обіймав на ній посаду професора.

Володимир Петрович був доктором юридичних наук, професором, академіком Міжнародної слов'янської академії наук, лауреатом почесної медалі Р. С. Белкіна. Головними напрямками його наукових інтересів стали питання вивчення слідчої практики та удосконалення криміналістичної тактики. Саме

Рис. 2. Володимир Петрович
Бахін

цьому присвячено докторську дисертацію В. П. Бахіна – «Следственная практика: проблемы изучения и совершенствования» (1991 р.).

Наукова школа професора В. П. Бахіна поєднує 11 докторів (В. С. Кузьмічов, А. В. Іщенко, Є. Д. Лук'янчиков, В. В. Лисенко, Н. С. Карпов, П. В. Цимбал, С. С. Чернявський, Л. І. Аркуша, І. В. Гора, В. А. Колесник, Г. П. Власова) та понад 30 кандидатів юридичних наук. Більшість із цих учених працювали або працюють у НАВС і продовжують розвивати криміналістичну наукову школу В. П. Бахіна. Ці науковці виступали консультантами докторських і науковими керівниками кандидатських дисертацій, які успішно захищені у спеціалізованих учених радах. Так, під консультуванням професора В. С. Кузьмічова захистили докторські дисертації Ю. М. Черноус, І. В. Пиріг, професора

Є. Д. Лук'янчикова – К. О. Чаплинський і О. В. Таран та ін.

У доробку наукової школи значна кількість публікацій: підручники, монографії, посібники, енциклопедії, патенти на винаходи тощо. Зокрема: «Криміналістика. Проблемы и мнения (1962-2002 г.)» (2002 р.); «Огляд місця події при розслідуванні окремих видів злочинів» (2005 р., у співавторстві); «Тактика – профессионализм и мастерство при общении» (2006 р.); «Тактика преступников. Тактические приемы противодействия преступников следствию» (2009 р.); «Енциклопедія судової експертизи» (2013 р. у співавторстві); «Мастерство раскрытия преступлений» (2014 р., у співавторстві) та ін.

Отже, до основних напрямів наукового пошуку криміналістичної школи професора В. П. Бахіна належать проблеми загальної теорії криміналістики, наукового забезпечення оптимізації розслідування, криміналістичної методики, вивчення тактики злочинної діяльності.

Перший учень Володимира Петровича Бахіна, який захистив докторську дисертацію – Володимир Сергійович Кузьмічов, очолював кафедру криміналістики НАВС України у 1996-2004 рр., а з 2009 р. до 2012 р. обіймав посаду професора кафедри.

Рис. 3. Володимир Сергійович
Кузьмічов

В. С. Кузьмічов – доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки. Докторську дисертацію на тему «Слідча діяльність: сутність, принципи, криміналістичні прийоми та засоби здійснення» захистив у 1996 р. Ця тема продовжила напрям наукової школи професора В. П. Бахіна.

Керуючи кафедрою криміналістики, В. С. Кузьмічов, розуміючи важливість поєднання теоретичних знань з практичними навичками в підготовці курсантів і слухачів академії, доклав чимало зусиль для створення першого в Україні відомчого музею криміналістики, який був офіційно зареєстрований у 2001 р. Упродовж тривалого часу Володимир Сергійович опікувався зібранням цікавих експонатів, пов'язаних із розкриттям злочинів, висвітленням наукових досягнень у галузі криміналістики. Музей виконував функції науково-дослідного і навчально-практичного комплексу. У подальшому він став основою формування багатфункціонального музею Міністерства внутрішніх справ України.

Кафедра криміналістики за цей період перетворилася на науковий осередок криміналістичної науки. До освітнього процесу залучалися досвідчені вчені та практики. Володимир Сергійович особистим прикладом демонстрував високу педагогічну майстерність, блискуче читав лекції, проводив семінарські та практичні заняття, щиро спілкувався з аудиторією.

Професор В. С. Кузьмічов є засновником нового підходу у викладанні курсу криміналістики, що ґрунтується на кращому зарубіжному досвіді, переважно європейських держав, дозволяє здійснювати професійну підготовку фахівців як для України, так і для інших країн. Був одним із авторів винаходу окремого напрямку судової балістики.

Власні та наукові напрацювання учнів професора В. С. Кузьмічова представляв Координаційному бюро з проблем криміналістики, судової експертизи і юридичної психології Національної академії правових наук України, Раді державної безпеки і внутрішніх справ Державної атестаційної комісії України, секретаріату Верховної Ради України, у складі яких він працював. Володимир Сергійович очолював Київське обласне відділення Міжнародного конгресу криміналістів, що сприяло поширенню здобутків наукової школи на міжнародному рівні. Ім'я та авторитет В. С. Кузьмічова визнані за межами України, він був членом спеціалізованих учених рад із захисту докторських та кандидатських дисертацій у провідних закладах вищої освіти України та інших держав – Бакинського державного університету (Азербайджан), Кишинівського державного університету (Молдова).

Наукова школа Володимира Сергійовича складається з двох докторів наук (Ю. М. Черноус, І. В. Пиріг) та більше 20 кандидатів юридичних наук. Видавничий доробок становлять підручники, численні посібники і монографії та інші видання, зокрема: «Криміналістичний аналіз розслідування злочинів» (2000 р.); «Криміналістика» (2001 р., у співавторстві); «Слідча діяльність: характеристика та напрями удосконалення» (2005 р., у співавторстві); «Алібі у розкритті злочинів» (2007 р., у співавторстві); «Компроміс на досудовому слідстві (криміналістичний аспект)» (2007 р., у співавторстві); «Розслідування злочинів: міжнародне і національне законодавство. Теорія і практика» (2008 р., у співавторстві) тощо.

Таким чином, головними напрямками наукового пошуку криміналістичної школи професора В. С. Кузьмічова є методологічні засади криміналістики, проблеми слідчої діяльності, розроблення й удосконалення криміналістичних засобів та методів; удосконалення методик розслідування окремих видів злочинів; питання міжнародного співробітництва.

Послідовником наукової школи професора В. П. Бахіна був й Андрій Володимирович Іщенко, який навчався в ад'юнктурі, а згодом обіймав посади викладача (1982-1985 рр.), професора кафедри криміналістики (1996-1998 рр., 2004-2009 рр., 2010-2019 рр.). У 1992-1994 рр. А. В. Іщенко став першим начальником кафедри криміналістичних експертиз слідчо-криміналістичного факультету академії (до речі, це була перша кафедра криміналістичних експертиз, створена як в Україні, так і Європі загалом).

Рис. 4. Андрій Володимирович Іщенко

Андрій Володимирович був доктором юридичних наук, професором, заслуженим юристом України, академіком Міжнародної слов'янської академії наук, членом Київського обласного відділення Міжнародної громадської організації «Конгрес криміналістів».

У 1997 р. А. В. Іщенко успішно захистив дисертацію на тему «Методологічні та організаційні проблеми розвитку криміналістичних наукових досліджень». Це

був одним з напрямів досліджень його наукової школи. Іншими напрямками стали проблеми криміналістичного й оперативно-розшукового забезпечення практики протидії злочинності, формування криміналістичних рекомендацій розслідування окремих видів злочинів.

Наукова школа професора А. В. Іщенка складається з п'яти докторів та 21 кандидата юридичних наук. А. В. Іщенко був консультантом докторських дисертацій Л. Д. Удалової «Теоретичні засади отримання вербальної інформації у кримінальному процесі України» (2007 р.), Д. Й. Никифорчука «Теоретичні і організаційні основи протидії незаконному обігу наркотичних засобів оперативними підрозділами міліції» (2009 р.), В. Г. Хахановського «Теорія і практика криміналістичної інформатики» (2011 р.), О. І. Мотляха «Інструментальна діагностика достовірності вербальної інформації та використання її результатів у кримінальному провадженні» (2014 р.), В. В. Юсупова «Криміналістика в Україні у XX – на початку XXI ст. (історико-теоретичне дослідження)» (2019 р.).

Особливе місце серед досліджень професора А. В. Іщенка посідає розроблення історичних проблем розвитку криміналістики. Яскравим продовженням цього напрямку є друге видання Літопису криміналістики українською мовою, над яким два роки після смерті Вчителя наполегливо працювали учні та послідовники.

Професор А. В. Іщенко був членом спеціалізованих вчених рад із захисту докторських дисертацій НАВС, очолював одну із цих учених рад. Як представник знаної криміналістичної наукової школи був членом спеціалізованих учених рад із захисту дисертацій у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ, Класичному приватному університеті, Львівському національному університеті ім. Івана Франка, Національній академії Служби безпеки України, Національному університеті оборони України імені Івана Черняхівського, Львівському державному університеті внутрішніх справ, Харківському національному університеті внутрішніх справ. Криміналістична наукова школа А. В. Іщенка отримала визнання й за кордоном, де він був членом спеціалізованих вчених рад із захисту дисертацій у Бакинському і Тбіліському університетах.

Доробок наукової школи професора А. В. Іщенка становлять численні криміналістичні видання: «Библиографический указатель диссертаций по криминалистике» (1989 р., у співавторстві); «Проблеми розвитку наукових досліджень у галузі судової експертизи» (1995 р., у співавторстві); «Методологічні проблеми криміналістики» (1997 р.); «Наукове забезпечення протидії злочинності» (2002 р., у співавторстві); «Засоби і методи виявлення вибухових речовин та пристроїв у боротьбі з тероризмом» (2005 р., у співавторстві); «Криміналістичне забезпечення розшуку безвісно відсутніх осіб» (2005 р., у співавторстві); «Теорія і практика криміналістичного забезпечення процесу доказування в розслідуванні злочинів» (2007 р., у співавторстві); «Календарь криминалиста» (2010 р., у співавторстві); «Криміналістика: підручник» (2015, 2020 рр., у співавторстві); «Криміналістика: мультимедійний підручник, програмний продукт» (2016 р., у співавторстві); «Летопись криминалистики: даты, факты, имена» (2016 р.); «The basics of criminalistics: Educational manual» (2018 р., у співавторстві); «Літопис криміналістики» (2021 р., у співавторстві) та ін.

Отже, головними напрямками наукового пошуку криміналістичної школи професора А. В. Іщенка є методологічні проблеми криміналістики і судової експертології; історія криміналістики; криміналістичне забезпечення практики боротьби зі злочинністю; наукове забезпечення криміналістичних досліджень; методика розслідування окремих видів злочинів.

Доктор юридичних наук, професор Євген Дмитрович Лук'яничков очолював кафедру криміналістики Української академії внутрішніх справ у 1985-1993 рр.

У сфері наукових інтересів професора Є. Д. Лук'яничкова різнобічні актуальні питання криміналістики, кримінального процесу, оперативно-розшукової діяльності. Саме вивчення таких комплексних проблем, що створюють інформаційне поле розкриття кримінальних правопорушень, дозволило Євгену Дмитровичу 2005 р. успішно захистити докторську дисертацію на тему

Рис. 5. Обкладинка Літопису криміналістики. Київ (2021 р.)

Рис. 6. Євген Дмитрович
Лук'янчиков

«Інформаційне забезпечення розслідування злочинів (правові і тактико-криміналістичні аспекти)». У його науковій школі два доктори юридичних наук (К. О. Чаплинський, О. В. Таран) та понад 25 кандидатів наук. Деякі з них (В. І. Галаган, В. Г. Дрозд, Д. Б. Сергєєва) з часом захистили докторські дисертації.

Є. Д. Лук'янчиков брав участь у роботі спеціалізованих учених рад із захисту кандидатських та докторських дисертацій НАВС, Академії адвокатури України, Класичного приватного університету, Університету державної фіскальної служби України. У 2010 р. був головою спеціалізованої вченої ради в Академії управління Міністерства внутрішніх справ України. Тривалий час виконував обов'язки вченого секретаря спеціалізованої вченої ради в НАВС.

Доробок наукової школи професора Є. Д. Лук'янчикова становить понад п'ятисячі видань, зокрема: «Тактические основы расследования преступлений» (1989 р., у співавторстві); «Особенности расследования преступлений несовершеннолетних» (1990 р.); «Пред'явлення для впізнання» (1998 р., у співавторстві); «Криміналістическая идентификация объектов по следам памяти» (1998 р.); «Методологічні засади інформаційного забезпечення розслідування злочинів» (2005 р.); «Негласні слідчі (розшукові) дії та їх класифікація» (2013 р., у співавторстві); «Криміналістика: підручник» (2020 р., у співавторстві) та ін.

Таким чином, основні напрями пошуку наукової школи професора Є. Д. Лук'янчикова – питання криміналістичного та інформаційного забезпечення розслідування злочинів; тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій та проблеми методики розслідування злочинів.

Віктор Казимирович Весельський обіймав посаду начальника кафедри криміналістики та судової медицини НАВС (2004–2015 рр.) та після виходу на пенсію – професора цієї кафедри (2015–2016 рр.).

Професор В. К. Весельський створив власну криміналістичну школу і зробив вагомий внесок у підготовку науково-

Фото 7. Віктор Казимирович
Весельський

педагогічних кадрів. Під час його роботи на кафедрі криміналістики та судової медицини близько 150 ад'юнктів та здобувачів захистили кандидатські дисертації, чому він постійно сприяв у своїй повсякденній роботі. Основними напрямками його наукових розробок були проблеми криміналістичної тактики та методики розслідування окремих видів злочинів. Серед питань тактики слідчої діяльності головна увага приділялась основам тактики слідчих дій та сучасним проблемам допиту, слідчого огляду, призначення і проведення судових експертиз. Стосовно методики розслідування окремих видів злочинів професор В. К. Весельський розробляв шляхи вдосконалення протидії найбільш суспільно небезпечним, складним та резонансним злочинам: торгівлі людьми, кіберзлочинності, наркобізнесу. Його наукова школа складається з понад тридцяти учнів – кандидатів юридичних наук.

Систематично долучався до розроблення пропозицій щодо вдосконалення вітчизняної правової системи в галузі судово-експертної діяльності, розкриття, розслідування злочинів та запобігання їм, реформування кримінального процесуального законодавства.

Професор В. К. Весельський входив до складу Вченої ради Національної академії внутрішніх справ, науково-методичної секції та науково-методичної ради академії. Завдяки своєму науковому авторитету був членом спеціалізованої вченої ради із захисту дисертацій Університету державної фіскальної служби України.

Доробок наукової школи В. К. Весельського значний, зокрема, він складається з багатьох публікацій та зареєстрованих об'єктів інтелектуальної власності: «Сучасні проблеми допиту (процесуальні, організаційні й тактичні аспекти)» (1999 р.); «Торгівля людьми в Україні (проблеми розслідування)» (2007 р., у співавторстві); «Методика розкриття та розслідування завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності: науковий твір» (2011 р., у співавторстві); «Мультимедійний підручник «Криміналістика»: програмний продукт» (2016 р., у співавторстві); «Розслідування окремих видів злочинів» (2017 р., у співавторстві) та ін.

Отже, основні напрями досліджень наукової школи професора В. К. Весельського становлять питання тактики проведення слідчих (розшукових) дій, методики розслідування окремих видів злочинів.

Кандидат юридичних наук, доцент Петро Дмитрович Біленчук очолював кафедру криміналістики НАВС України у 1993-1996 рр.

Петро Дмитрович як досвідчений практик цікаво проводив навчальні заняття, уміло згуртовував колектив науковців. Його наукова школа складається з одинадцяти кандидатів юридичних наук, яких він підготував. Напрями наукової діяльності – криміналістика, засоби пізнання у сфері судочинства, конституційне, банківське, страхове, біржове, конкурентне, податкове, екологічне, муніципальне, інформаційно-комунікаційне та кримінальне право, нейробіоніка, криміналістична кібернетика, інформатика і системологія, електронні інформаційні та комп'ютерні технології.

П. Д. Біленчук є автором нових напрямів юридичної науки: засоби пізнання у сфері судочинства; судова антропологія та комп'ютерна психофізіологічна діагностика і прогнозування поведінки людини у сфері судочинства.

Рис. 8. Петро Дмитрович Біленчук

Доробок наукової школи Петра Дмитровича становить значну кількість публікацій: підручників, монографій, патентів, раціоналізаторських пропозицій, законопроектів та проектів підзаконних нормативно-правових актів. Зокрема: раціоналізаторські пропозиції «Следственно-оперативный одорологический чемодан» (1985 р.), «Линейка криминалистическая топографическая» (1987 р.); патент на промисловий зразок «Трафаретна лінійка слідчого «Лінійка-С» (1998 р.); «Комп'ютерні злочини: соціально-правові і кримінологічно-криміналістичні аспекти» (1994 р., у співавторстві); «Проведення судових експертиз» (1996 р., у співавторстві); «Криміналістика» (1997 р.); «Процесуальні та криміналістичні проблеми дослідження обвинувачуваного» (1999 р.); «Правова деонтологія: підручник» (1999 р., у співавторстві); «Балістика: криміналістичне вогнестрільне зброєзнавство: підручник» (2003 р., у співавторстві); «Зброєзнавство: правові основи обігу вогнестрільної зброї» (2004 р., у співавторстві); «Криміналістична тактика і методика розслідування окремих видів злочинів» (2007 р., у співавторстві); «Мультимедійний підручник «Криміналістика»: програмний продукт» (2008 р., у співавторстві); «Систематизація засобів пізнання у сфері кримінального судочинства: традиційна та сучасна» (2012 р.); «Правове і криміналістичне забезпечення протидії ядерному тероризму» (2017 р., у співавторстві); «Криміналістичне документування огляду місця події: методи, засоби, технології» (2019 р., у співавторстві).

Отже, основними напрямками пошуку наукової школи П. Д. Біленчука є дослідження актуальних питань криміналістичного забезпечення розслідування злочинів із залученням даних інших наук (кібернетики, інформатики, нейробіоніки та ін.) та ядерна і цифрова криміналістика.

Розробку криміналістичного забезпечення протидії кіберзлочинності здійснює в НАВС наукова школа професора Валерія Георгійовича Хахановського, учня професора А. В. Іщенко.

В. Г. Хахановський – професор кафедри інформаційних технологій та кібербезпеки навчально-наукового інституту № 1 НАВС, доктор юридичних наук, професор, лауреат

Доробок наукової школи Петра Дмитровича становить значну кількість публікацій: підручників, монографій, патентів, раціоналізаторських пропозицій, законопроектів та проектів підзаконних нормативно-правових актів. Зокрема: раціоналізаторські пропозиції «Следственно-оперативный одорологический чемодан» (1985 р.), «Линейка криминалистическая топографическая» (1987 р.); патент на промисловий зразок «Трафаретна лінійка слідчого «Лінійка-С» (1998 р.); «Комп'ютерні злочини: соціально-правові і кримінологічно-криміналістичні аспекти» (1994 р., у співавторстві); «Проведення судових експертиз» (1996 р., у співавторстві); «Криміналістика» (1997 р.); «Процесуальні та криміналістичні проблеми дослідження обвинувачуваного» (1999 р.); «Правова деонтологія: підручник» (1999 р., у співавторстві); «Балістика: криміналістичне вогнестрільне зброєзнавство: підручник» (2003 р., у співавторстві); «Зброєзнавство: правові основи обігу вогнестрільної зброї» (2004 р., у співавторстві); «Криміналістична тактика і методика розслідування окремих видів злочинів» (2007 р., у співавторстві); «Мультимедійний підручник «Криміналістика»: програмний продукт» (2008 р., у співавторстві); «Систематизація засобів пізнання у сфері кримінального судочинства: традиційна та сучасна» (2012 р.); «Правове і криміналістичне забезпечення протидії ядерному тероризму» (2017 р., у співавторстві); «Криміналістичне документування огляду місця події: методи, засоби, технології» (2019 р., у співавторстві).

Рис. 9. Валерій Георгійович Хахановський

премії імені Ярослава Мудрого. У 2012 р. здобув науковий ступінь доктора юридичних наук за результатами захисту дисертації на тему «Теорія і практика криміналістичної інформатики». Підготував п'ять кандидатів юридичних наук, нині здійснює наукове керівництво чотирма здобувачами наукового ступеня кандидата наук, є консультантом здобувача наукового ступеня доктора юридичних наук.

Основним пріоритетом у дослідженнях наукової школи професора В. Г. Хахановського є надання криміналістичних знань, які допоможуть правоохоронцям розуміти ключові положення електронних (цифрових) доказів, правильно формулювати питання експертам, операторам та провайдерам для отримання інформації, необхідної при розслідуванні кіберзлочинів, дотримуватися правил збирання та зберігання носіїв комп'ютерної інформації.

В. Г. Хахановський понад 35 років працює за напрямом інформаційної безпеки та протидії кіберзлочинам, є членом спеціалізованих учених рад із захисту докторських дисертацій НАВС та Університету державної фіскальної служби України.

У доробку наукової школи численні публікації, зокрема: «Проблеми теорії і практики криміналістичної інформатики» (2010 р.); «Інформаційне забезпечення органів внутрішніх справ» (2015 р.); «Інформаційні технології в правозастосовній практиці» (2015 р.); «Система інформаційно-аналітичного забезпечення правоохоронних органів в умовах електронного урядування» (2018 р., у співавторстві); «Науково-практичний коментар Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України»» (2019 р., у співавторстві); «Використання електронних (цифрових) доказів у кримінальних провадженнях» (2020 р., у співавторстві); а також зареєстровані об'єкти права інтелектуальної власності: програмний продукт «Посібник «Інформаційне право»» (2008 р.); комп'ютерна програма «Експертна система пошуку серійного вбивці» (2009 р.); програмний продукт «Мультимедійний навчальний комплекс «Криміналістична інформатика»» (2010 р.) та ін.

Отже, наукова школа професора В. Г. Хахановського проводить такі дослідження: криміналістична інформатика; інформаційне право; криміналістичне дослідження засобів та матеріалів відеозапису; інформаційно-аналітичне забезпечення правоохоронної діяльності; інформаційна безпека, кібербезпека та захист інформації; особливості розслідування кіберзлочинів.

Головний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології навчально-наукового інституту № 2 НАВС Олег Володимирович Рибальський продовжує розроблення проблемних питань судової акустики, які в академії починав досліджувати професор М. В. Салтєвський.

Олег Володимирович є доктором технічних наук, професором, лауреатом Державної премії, заслуженим професором НАВС.

Він пройшов шлях від слюсаря-складальника до начальника конструкторського бюро, головного конструктора низки виробів спеціального призначення, серед яких апарати аналогового, модуляційного та цифрового запису. За розроблення та впровадження у серійне виробництво одного з таких виробів, призначеного для точного запису аналогових сигналів у цифровій формі, удостоєний звання лауреата Державної премії УРСР у галузі науки і техніки (1989 р.).

Рис. 10. Олег Володимирович Рибальський

Олег Володимирович є знаним фахівцем у галузі криміналістичної техніки, фоноскопичних досліджень. У 2006 р. йому присуджено науковий ступінь доктора технічних наук за спеціальністю «Системи захисту інформації».

У своїх публікаціях О. В. Рибальський досліджував проблеми розроблення нової методології, методів та засобів проведення експертиз складних технічних об'єктів, зокрема матеріалів і засобів аналогового та цифрового відеозвукозапису. Ці проблеми розглядались як аспект захисту правоохоронних органів від дезінформації.

Він є засновником нового наукового напрямку побудови методів і засобів експертних досліджень апаратури та матеріалів відеозвукозапису, який ґрунтується на використанні властивостей паразитних параметрів апаратури запису. На цій основі

створив теорію виявлення слідів цифрової обробки фонограм, де вперше показано джерела та механізми виникнення і виділення ідентифікаційних ознак апаратури цифрового звукозапису з цифрових фонограм та ознак їх обробки. Уперше у 2006 р. довів фрактальність структури сигналів, зафіксованих на цифрових фонограмах, змінність цієї структури при цифровій обробці, та запропонував використовувати ці властивості в експертизі матеріалів та апаратури цифрового звукозапису.

На основі та в розвиток цих теоретичних положень створено низку експертних методик та інструментів, співавтором яких є професор О. В. Рибальський, що включені до Реєстру методик проведення судових експертиз Міністерства юстиції України.

Професор О. В. Рибальський має власну наукову школу, до якої належать п'ять кандидатів наук, яких підготував учений, та інші науковці, які займаються дослідженнями у сфері судової акустики. О. В. Рибальський понад 50 років працює за фахом. Бере активну участь у підготовці експертів-фоноскопистів – постійно входить до складу експертно-кваліфікаційних комісій з атестації експертів у науково-дослідних інститутах судових експертиз Міністерства юстиції України та Державному науково-дослідному експертно-криміналістичному центрі МВС України.

Нині є членом спеціалізованих вчених рад із захисту докторських дисертацій НАВС за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність та Одеського національного політехнічного університету за спеціальністю 05.13.21 – системи захисту інформації.

Доробок наукової школи О. В. Рибальського становлять науково-методичні роботи, підручники, монографії, курси лекцій, понад 30 авторських

свідоцтв СРСР і патентів України на винаходи. Зокрема: «Современные методы проверки аутентичности магнитных фонограмм в судебно-акустической экспертизе» (2003 р., у співавторстві); «Застосування вейвлет-аналізу для виявлення слідів цифрової обробки аналогових і цифрових фонограм у судово-акустичній експертизі» (2006 р.); «Зберігання, підготовка й порядок надання матеріалів та засобів відеозвукозапису на експертизу» (2010 р., у співавторстві); «Особливості прояву слідів цифрової обробки аналогових і цифрових фонограм та методика їх виявлення», 2010 та ін.

Отже, основними напрямками пошуків наукової школи професора О. В. Рибальського є проблеми судової та криміналістичної експертизи, пов'язані зі створенням та застосуванням експертного інструментарію, призначеного для проведення експертиз складних технічних об'єктів, зокрема, матеріалів та засобів цифрового відеозвукозапису.

Нині в НАВС розвиваються існуючі криміналістичні наукові школи та формуються нові. Праксеологічні проблеми правозастосовної практики становлять основу досліджень наукової школи професора С. С. Чернявського (школа складається з п'яти докторів юридичних наук та 15 кандидатів); розроблення криміналістичного забезпечення протидії злочинності здійснюють науковці криміналістичної школи професора Ю. М. Черноус (у складі наукової школи десять кандидатів юридичних наук); питання історії розвитку криміналістики та сучасних методик розслідування кримінальних правопорушень вивчають у науковій школі доктора юридичних наук В. В. Юсупова (у складі школи п'ять кандидатів юридичних наук).

Учені криміналістичних шкіл НАВС співпрацюють практично з усіма колективами кафедр криміналістики, кримінального права, кримінального процесу, оперативного-розшукової діяльності провідних юридичних вишів держави. Лише з часу проголошення Незалежності України у криміналістичних школах НАВС підготовлено 28 докторів наук і понад 220 кандидатів юридичних наук.

На основі узагальнення результатів досліджень наукових шкіл академії підготовлено і видано серію аналітичних та методичних праць, коментарів і підручників, зокрема іноземною мовою. Розгорнуто розроблення унікальних приладів і технологій у галузі спеціальної та криміналістичної техніки і тактики, судової медицини з їх належним визнанням на державному рівні, за свідченням охоронними документи на об'єкти інтелектуальної власності, серед яких десятки патентів й авторських свідоцтв.

Криміналістичні наукові школи НАВС розвивають тісні наукові зв'язки з провідними криміналістичними центрами Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Національного університету «Одеська юридична академія», Національної академії Служби безпеки України, Харківського національного університету внутрішніх справ, Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, Львівського державного університету внутрішніх справ, Одеського державного університету внутрішніх справ, Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Академії адвокатури України, Університету державної фіскальної служби України та інших освітніх закладів як України, так й

іноземних держав. Практична складова наукових досліджень поглиблюється спільною роботою науковців-криміналістів академії із судовими експертами, слідчими й іншими працівниками правоохоронних органів, а саме: науково-дослідними інститутами судових експертиз Міністерства юстиції України, підрозділами Експертної служби МВС України, Головним слідчим управлінням, Департаментом вибухотехнічної служби та іншими структурними підрозділами Національної поліції, Національним антикорупційним бюро, Державним бюро розслідувань тощо.

Висновки. Криміналістичні наукові школи НАВС розвиваються на основі започаткованих керівниками кафедри криміналістики М. В. Салтевським та В. П. Бахіним двох наукових векторів – інноваційні дослідження нетрадиційних слідів злочину (дослідницькі напрями професора М. В. Салтевського) та удосконалення слідчої діяльності й методик розслідування кримінальних правопорушень на підставі вивчення тактики злочинців, сучасних досягнень науки і техніки (дослідницькі напрями професора В. П. Бахіна). На основі узагальнення результатів досліджень криміналістичних наукових шкіл академії підготовлено і видано серію аналітичних та методичних праць, коментарів і підручників, зокрема іноземною мовою. Розгорнуто розроблення унікальних приладів і технологій у галузі спеціальної та криміналістичної техніки і тактики, судової медицини з їх належним визнанням на державному рівні, засвідченням охоронними документи на об'єкти інтелектуальної власності, серед яких десятки патентів й авторських свідоцтв.

Криміналістичний науковий осередок НАВС робить вагомий внесок у розвиток юридичної науки і освіти, сприяє формуванню високого рівня професіоналізму правоохоронців та юристів, забезпечує єдність правозастосовної практики й освітньо-наукової діяльності у закладі вищої освіти Міністерства внутрішніх справ України.

Перелік посилань

1. Етапи розвитку Національної академії внутрішніх справ. URL: <https://www.naiiu.kiev.ua/pro-akademiyu/istoriya/etapi-rozvitku-nacionalnoyi-akademiyi-vnutrishnih-sprav.html>
2. Іщенко А. В., Карпов Н. С., Кондратьєв Я. Ю. Наукове забезпечення протидії злочинності: посібник. Київ: Нац. акад. внутр. справ України. 2002. 224 с.
3. Історична довідка кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ. URL: <https://www.naiiu.kiev.ua/zagalnoakademichni-kafedri/kafedra-kriminalistiki-ta-sudovoyi-medicini/zagalni-vidomosti/istorichna-dovidka.html>

References

1. Development stages of the National Academy of Internal Affairs. Retrieved from: <https://www.naiiu.kiev.ua/pro-akademiyu/istoriya/etapi-rozvitku-nacionalnoyi-akademiyi-vnutrishnih-sprav.html> (in Ukrainian).
2. Ishchenko, A. V., Karpov, N. S., Kondratiev Ya. Yu. (2002). Scientific support for combating crime: a textbook. Kyiv. 224 p. (in Ukrainian).
3. Historical background of the Department of Criminalistics and Forensic Medicine of the National Academy of Internal Affairs. Retrieved from: <https://www.naiiu.kiev.ua/zagalnoakademichni-kafedri/kafedra-kriminalistiki-ta-sudovoyi-medicini/zagalni-vidomosti/istorichna-dovidka.html> (in Ukrainian).

4. Чернявський С. С., Юсупов В. В. Професор М. В. Салтевський – відомий криміналіст і талановитий педагог (до 100-річчя від дня народження). *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. Вип. 4. С. 360-366.

4. Cherniavskiy, S. S., Yusupov, V. V. (2017). Professor M. V. Saltevskiy is a well-known criminologist and a talented teacher (on his 100th birthday). *Scientific bulletin of the National Academy of Internal Affairs*. Issue 4, P. 360-366 (in Ukrainian).

КРИМИНАЛИСТИЧЕСКИЕ НАУЧНЫЕ ШКОЛЫ НАЦИОНАЛЬНОЙ АКАДЕМИИ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ (К 100-ЛЕТНЕМУ ЮБИЛЕЮ УЧРЕЖДЕНИЯ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ МИНИСТЕРСТВА ВНУТРЕННИХ ДЕЛ УКРАИНЫ)

**С. С. Чернявский
В. В. Юсупов**

На основании исследования исторического развития Национальной академии внутренних дел раскрыт процесс формирования в ней криминалистических научных школ. Показана роль руководителей кафедр и ведущих профессоров Национальной академии внутренних дел в образовании криминалистических научных школ. Раскрыты основные направления исследований криминалистических научных школ Национальной академии внутренних дел, освещен их вклад в подготовку научно-педагогических работников высшей квалификации. Определены достижения криминалистических научных школ Национальной академии внутренних дел и их значение в развитии юридической науки и образования в Украине.

Обосновано, что центром развития криминалистических научных школ в Национальной академии внутренних дел является кафедра криминалистики и судебной медицины. Систематизированы основные направления исследований криминалистических научных школ Национальной академии внутренних дел. Доказано, что криминалистические школы Национальной академии внутренних дел развиваются на основе двух научных векторов – инновационные исследования нетрадиционных следов преступления (школа профессора М. В. Салтевского); усовершенствование следственной деятельности и методик расследования уголовных правонарушений на основании изучения тактики преступников, современных достижений науки и техники (школа профессора В. П. Бахина). Показаны научные связи криминалистических школ Национальной академии внутренних дел с другими криминалистическими школами и центрами научно-исследовательских учреждений, высших учебных заведений, правоохранительных органов.

Сделан вывод, что криминалистические научные школы Национальной академии внутренних дел выполняют важную роль в развитии юридической науки и образования, способствуют формированию высокого профессионализма правоохранителей и юристов, обеспечивают единство правоприменительной практики и образовательно-научной деятельности в учреждениях высшего образования Министерства внутренних дел Украины.

Ключевые слова: криминалистическая научная школа, кафедра криминалистики, Национальная академия внутренних дел, криминалистика, судебная экспертиза

**FORENSIC SCIENTIFIC SCHOOLS OF THE NATIONAL ACADEMY OF
INTERNAL AFFAIRS (TO THE 100th ANNIVERSARY OF THE INSTITUTION
OF HIGHER EDUCATION OF THE MINISTRY OF INTERNAL AFFAIRS OF
UKRAINE)**

**S. Cherniavskiy
V. Yusupov**

It is revealed the process of the formation of forensic scientific schools based on the research of the historical development of the National Academy of Internal Affairs. It is shown the role of heads of departments and leading professors of the National Academy of Internal Affairs in the formation of forensic scientific schools. The main directions of research of forensic scientific schools of the National Academy of Internal Affairs are revealed, its contribution to the training of highly qualified scientific and pedagogical workers is highlighted. The achievements of the forensic scientific schools of the National Academy of Internal Affairs and its importance in the development of legal science and education in Ukraine are determined.

It is substantiated that the center of the development of forensic scientific schools at the National Academy of Internal Affairs is the Department of Criminalistics and Forensic Medicine. There are systematized main directions of research of forensic scientific schools of the National Academy of Internal Affairs. It has been proved that the forensic schools of the National Academy of Internal Affairs are developing based on two scientific vectors, innovative research of non-traditional traces of crime (the school of Professor M. V. Saltevskiy). It is also underlined improvement of investigative activities and methods of investigating criminal offenses based on studying the tactics of criminals, modern achievements of science and technology (school of Professor V. P. Bakhin). It is shown the scientific connections of the forensic schools of the National Academy of Internal Affairs with other forensic schools and centers of research institutions, higher educational institutions, and law enforcement agencies.

The interrelationships of forensic research made by scientific schools of the National Academy of Internal Affairs with other forensic schools and research institutions, higher education institutions, law enforcement agencies are shown. Forensic research of scientific schools of the National Academy of Internal Affairs occupies an important place in the development of legal science and education, promotes the formation of high professionalism of law enforcement officers and lawyers, and ensures the unity of law enforcement practice and educational and scientific activities in higher education of Ministry of Internal Affairs of Ukraine.

Key words: forensic science school; Department of Criminology; National Academy of Internal Affairs; criminalistics; forensic examination.